

שוקי פוגל

מחזור כתבי קודש

ראשי פרקים

- א. מבוא
- ב. הקדמה
- ג. מקור האיסור
- ד. האם תושבע"פ היא בכלל כתבי הקודש
- ה. מחיקת השם בגרמא
- ו. הגודל המינימלי של פרשה שקדושה חלה עליה
- ז. דפוס וצילום
- ח. הסברה למיחזור
- ט. האם התנייה מועילה למיחזור
- י. הלכה למעשה
- סיכום

א. מבוא

בעקבות התפתחות הטכנולוגיה מתעוררות שאלות הלכתיות, שספרות הראשונים לא עסקה בהם כלל. אנו נעסוק בשאלת מיחזור כתבי קודש. הבעיה נוצרת עקב כך שמקומות הגניזה לא ערוכים לקלוט כמות כה גדולה של חומר תורני (מה גם שחלקו אכן לא ראוי לגניזה, אך מגיע לתיבות הגניזה בשל בורות), הכוללת את עלוני השבת למיניהם, ספרים שבלו, צילומי קודש, הגהות לספרי קודש ועוד. החשש הוא שחלק מחומר זה יגיע לידי בזיון. הסוגיה המובאת להלן תעסוק בשאלה: האם ניתן לפתור את בעיית המקום ע"י מיחזור כתבי קודש?

ב. הקדמה

אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא, א"ר יוחנן: כותבי הלכות - כשורף התורה, והלמד מהן אינו נוטל שכר. דרש ר' יהודה בן נחמני, מתורגמניה דר"ל: כתוב אחד אומר: "כתוב לך את הדברים האלה", וכתוב אחד אומר: "כי על פי הדברים האלה"; לומר לך דברים שעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב, ושכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה. ותנא דבי רבי ישמעאל: כתוב לך את הדברים האלה" - אלה אתה כותב, אבל אין אתה כותב הלכות.

אמרי: דילמא מילתא חדתא שאני, דהא רבי יוחנן ור"ל מעייני בסיפרא דאגדתא בשבתא, ודרשי הכי: "עת לעשות לה' הפרו תורתך". אמרי: מוטב תיעקר תורה ואל תשתכח תורה מישראל (תמורה יד ע"ב).

מהגמרא אנו למדים שהאפשרות לכתוב תורה שבע"פ ניתקנה בזמן הגמרא, שכן בתחילה נאסר לכתוב תושבע"פ משום ש"דברים שעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב", והגמרא אף התבטאה בחריפות: "כותבי הלכות כשורפי התורה". למעשה עד תיקון התקנה, התורה הועברה במסורת מאב לבנו, ולאחר שחששו שהתורה תשתכח תיקנו ש"עת לעשות לה' - הפרו תורתך", ולכן מותר לכתוב תורה שבע"פ. מובן, לפי זה, שקדושת כתבי תושבע"פ קלה יותר מקדושת תורה שבכתב. נעיר, שרש"י מביא שני ביאורים למשפט: "כותבי הלכות כשורפי התורה":

כשורפי התורה - שאין מצילין אותן בשבת בפני הדליקה.
לישנא אחרינא: שאסור לשהותן כתובים, דתורה שבעל פה היא.

כיצד לראות את שני הפירושים: כפירוש אחד המחולק לשני חלקים, או כשני פירושים שונים בעיקרם?
ניתן לברר נקודה זו עפ"י המשנ"ב שמאחד את שני הפירושים לפירוש אחד, בהסברו לדברי השר"ע, שהדגיש ש"כל כתבי הקודש מצילין האידינא מפני הדליקה, וקורין בהם אפילו כתובים בכל לשון" (א"ח שלד, יב). המשנ"ב מוסיף:

הא דנקט בלשון "האידינא", משום דרצה לסיים "אפילו כתובים בכל לשון". וביאור הדבר, דהנה מצד הדין, תורה שבכתב אין כותבין אלא כתב אשורית ובלשון הקודש, ותושב"ע אסור לכתוב, אלא קורין אותם בע"פ... אם כתב שבע"פ אין קורין בהם וגם אין מצילין אותם בשבת הפני הדליקה, דאסור לטלטלם כלל. אבל האידינא דבציר ליבא, כי נתמעט הדעת והזיכרון, הותר לכתוב תורה שבע"פ, כדי שלא ישתכחו, וגם בכל כתב ולשון... וסמכו כל זה על מה דכתיב: "עת לעשות לה' הפרו תורתך", ולכן קורין בהן ומצילין אותן מפני הדליקה בשבת (סקל"א).

כלומר: בגלל שאסור לכתוב את התושב"ע, הרי שאסור לטלטלם כלל, ומשום כך אין מצילין אותם מן הדליקה.

ג. מקור האיסור

ונתצתם את מזבחתם, ושברתם את מצבתם, ואשריהם תשרפו באש, ופסילי אלהיהם תגדעון, ואבדתם את שמם מן המקום ההוא. לא תעשון כן לה' אלקיכם (דברים יב, ג-ד).

בכתובים לא נאמר באיזה אופן אסור לאבד את שם ה', ומכאן למדים שאיסור איבוד כתבי הקודש וכילויים הוא בכל האופנים: שריפה, קריעה וכדו', ומיחזור הכתבים בכלל זה.

גם ברמב"ם (הלכות יסודי התורה, פ"ז) יש התייחסות לעניין זה:

כלי שהיה שם כתוב עליו - קוצץ את מקום השם וגונזו... ואפילו היה חקוק בכלי מתכות או בכלי זכוכית ובתוך כלי, הרי זה לוקה (ה"ו).
כתבי הקודש כולן ופירושיהן וביאוריהן - אסור לשורפם או לאבדם ביד, והמאבדן ביד מכין אותו מכת מרדות (ה"ח).

בהלכה ו' נאמר: "כלי שהיה שם כתוב עליו... הרי זה לוקה" - משמע שיש בזה איסור דאורייתא, שכן לוקין על לאוין. אבל בהלכה ח' נאמר: "כתבי הקודש כולן ופירושיהן וביאוריהן איסור לשורפם או לאבדם ביד, והמאבדן ביד מכין אותו מכת מרדות", ומכת מרדות הלא היא מדרבנן. לכאורה יש סתירה בין שני הסעיפים!
ניתן להסביר את הסתירה בין שני הסעיפים ברמב"ם ע"פ שר"ת "עין יצחק" (א"ה, ס' ה): האיסור מדאורייתא הוא כאשר מאבדים שמות. והאיסור מדרבנן הוא כאשר אין שמות בכתבי הקודש.

הערה: הרמב"ם מדבר על איבוד ביד, אך מיחזור נעשה ע"י מכונה ולא ביד. להלן נדון בהבדל זה, בפרק העוסק בגרמא (פרק ה).
עד כאן עסקנו במקורות האיסור ותקנת ההיתר. בפרק הבא נעסוק בשאלה בסיסית יותר, שנובעת ממקור קדושת התושבע"פ.

ד. האם תושבע"פ היא בכלל כתבי הקודש

מעשה באבא חלפתא שהלך אצל רבן גמליאל בריבי לטבריא, ומצאו שהיה יושב על שולחנו של יוחנן הנזוף, ובידו ספר איוב תרגום, והוא קורא בו. אמר לו: זכור אני ברבן גמליאל אבי אביך שהיה עומד על גבי מעלה בהר הבית, והביאו לפניו ספר איוב תרגום, ואמר לבנאי: "שקעהו תחת הנדבך!". אף הוא צוה עליו וגנזו.
אמר רבי: ...וכי מותר לאבדן ביד? אלא מניחן במקום התורפה, והן מרקיבין מאליהן (שבת קטו ע"א).

מגמרא זו מוכח, שאף כתבים שאינם כתבי הקודש, כמו תרגומו של ספר איוב, אסור לאבדם בידים. ומכאן פוסק השר"ע:

כל כתבי הקודש מצילין האידינא מפני הדליקה, וקורין בהם, אפילו כתובים בכל לשון (א"ח שלד, יב).

בזמן הזה, שהתירו לכתוב תושבע"פ על נייר ועל כל דבר ובכל לשון, מצילים את כל כתבי הקודש מפני הדליקה, וכל שכן שאסור לגרום לאיבודם, כגון: השלכתם לתיבת מיחזור.

אחרי שראינו והוכחנו את קדושת התושבע"פ, נשאלת השאלה: האם איבוד כתבי הקודש בדרך גרמא שונה מאיבוד בידיים ממש? שכן המיחזור כולל שתי פעולות: האדם מניח את כתביו במקום המיועד למיחזור (וגורם בעקיפין למיחזור),

ומפעיל את המכונה הממחזרת את הנייר. להלן נביא מחלוקת העוסקת במחיקת השם בגרמא.

ה. מחיקת השם בגרמא

ישנן שתי דעות בנושא זה:

תניא: הרי שהיה שם כתוב לו על בשרו, הרי זה לא ירחץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטינופת. נזדמנה לו טבילה של מצוה - כורך עליה גמי ויורד וטובל. רבי יוסי אומר: לעולם יורד וטובל כדרכו, ובלבד שלא ישפשף... דאמר קרא: "ואבדתם את שמם מן המקום ההוא, לא תעשון כן לה' אלקיכם" - עשיה הוא דאסור, גרמא שרי (שבת קכ ע"ב).

לדעת רבנן, כורך על השם גמי, יורד וטובל. מכאן אנו למדים שלרבנן מחיקה בגרמא אסורה. ר' יוסי מחיקה בגרמא שרי, והוא לומד זאת מהפסוק. אולם הגמרא מסיקה בהמשך, שהכל מסכימים שהאיסור למחוק את השם חל רק כאשר עושים פעולה בידיים למחיקתו ולא יבדוד, ואילו גרימה בלבד אינה אסורה כלל, ומחלוקת חכמים ור' יוסי היא בשאלה אחרת. אבל בגמרא במסכת שבת מובאת דעה אחרת:

תנו רבנן: הברכות והקמיעין - אע"פ שיש בהן אותיות של שם ומעניינות הרבה שבתורה, אין מצילין אותן מפני הדליקה, אלא נשרפים במקומן, הן ואזכרותיהן. מכאן אמרו: כותבי ברכות כשורפי תורה (שבת קטו ע"ב).
כשורפי תורה - שהרי לא יצילם בשבת (רש"י שם).

ברייתא זו נאמרה עוד לפני שתוקנה תקנת חכמים להתיר לכתוב תושבע"פ. ברור שמדובר במקרה נדיר, אולם אם השריפות היו מצויות, הנוסח היה כך: "כותבי ברכות הן שורפי תורה ממש" (רש"י: מפני שלא יצילם מפני הדליקה) ולכן גם אם מכולת מיחזור נלקחת כעבור מס' ימים ה"ז איבוד בידיים ממש, ועובר על לאו דאורייתא.

מכאן למדים, שגם לדעת מי שסובר שתיבת מיחזור זה גרמא, משום שאין בכך איבוד בידיים ממש, יש להתחשב בכך שהתיבה בוודאות תילקח למיחזור, ולכן דומה דין זה למקום שבו השריפות תדירות, ששם הכותב הלכה הרי הוא כגורם לשריפתה, שהרי אסור להצילה מן הדליקה.
בפרק הבא נעסוק בשאלה: מהו השיעור המינימלי של כתבי קודש, שתחול עליהם קדושה (שיעור המחייב על בזיונם)?

ו. הגודל המינימלי של פרשה שקדושה חלה עליה

וכן ספר תורה שיש בו ללקט פ"ה אותיות מתוך תיבות שלמות, או שיש בו אזכרה - מצילין אותה (שר"ע א"ח שלב, יב).

בשביל שקדושה תחול על ספר תורה מספיק שיהיו בו שמונים וחמש אותיות, משום שפרשת "ויהי בנסוע הארון" היא הפרשה השלמה הקצרה ביותר בתורה. אולם ה"שיח יצחק"¹ כותב לגבי כתבי תושבע"פ, שאפילו פסוק אחד המופיע בדף כלשהו, אפילו אין בו את שם ה', חלה קדושה ואסור לזרוקו:

וכן מה שכותבים או מדפיסים פסוקים שלמים (אפילו שאין בהם שמות הקדושים) כמו "שאלו שלום ירושלים וגו'" או "יברכך ה' מציון וגו'" וכל כיוצא בזה - הוא איסור גמור, ועוברים על לא תעשון כן וגו', שהכתב נזרק אח"כ לאשפה במקומות מטונפים, או נוהגים בו מנהג בזיון בעוה"ר (שיח יצחק).

הגרי"ש אלישיב פסק (נשמע מבנו בשמו), שקדושה חלה על דף שבמבט חיצוני יוכר כדף קודש, כלומר אין הכוונה שהדבר מצריך עיון מדוקדק, אלא אפי' אדם בלי רקע עיוני - יוכל להבחין שמדובר בדף קודש. בפרק הבא נדון בשאלה: האם דפוס וצילום נחשבים כתב לעניין קדושה?

ז. דפוס וצילום

חקיקה, הואיל ואתא לידן, נימא ביה מילתא. לפי ששמעתי אומרים שאין בספרים הנדפסים קדושה כמו הנכתבים בכתב, ולי נראה שאין חילוק בזה, דאפילו אם נאמר דהוה חקיקה, מכל מקום הוה כמו כתב, דהא גם גבי גט אשה כשר בחקיקות ירות, כמו שכתוב בא"ע סי' קכ"ה, אע"ג דכתיב אצלה "וכתב" - ולא חקק.

ועוד נראה לי ראייה ברורה מפרק עגלה ערופה, דף מ"ח: אבנים הללו של אפוד וחושן אין כותבין אותם בדיו, שנאמר: "פתוחי חותם" - משמע חקיקה, ואין מסטין עליהן באיזמל, שנאמר: "במלואתם" - שיהיו שלמות, שלא יחסור מהם כלום, אלא כותב עליהם בדיו, ומראה להם שמיר מבחוץ על פני הדיו בחריץ האות, והן נבקעות מאליהם. ואם איתא דמעשה הדפוס הוה חקיקה - קשה: מנא לן דהיה על ידי שמיר, שהוא דבר שאינו מצוי, דילמא היה ע"י הדפוס ובדיו, כדפוס שלנו, ונמצא שפיר מתקיים "פתוחי חותם"! אלא ברור הוא דמעשה הדפוס מקרי כתיבה ממש ולא חקיקה כלל שאלות למה"ר בנימין ז"ל, שכתב ג"כ שמעשה הדפוס הוא קודש ככתב, מטעם דגם חקיקה היא קודש לפי עניות דעתי אין צריכין לזה, כי הוה כתיבה ממש ואין כאן חקיקה... ומכל מקום לענין גט ודאי אין לעשות בדפוס, כיון שקצת דומה לחקיקה, אבל לעניין קדושת הספרים - כל המיקל עתיד ליתן את הדין (ט"ז י"ד רעא, סק"ח).

בט"ז מובא דיון בשאלה, אם לדפוס יש דין של חקיקה (בזמנו היו חוקקים את האותיות בעופרת), או שלדפוס יש דין של כתיבה. הט"ז מביא ראייה מגט אשה,

1. "שיח יצחק" הוא פרשן המובא בסידור הגר"א בעניין וידוי בתפילות יום הכיפורים ("על חטא שחטאנו לפניך בחילול ה'").

שכשר בחקיקת ירכות, אל"פ שיש מיעוט מפורש של "וכתב - ולא וחקק". משמע שדפוס שונה מחקיקה, ונחשב כתב. גם הט"ז כותב: "ברור הוא שמעשה הדפוס מקרי כתיבה ממש", ובסוף דבריו כותב בחריפות "לענין קדושת ספרים כל המיקל עתיד ליתן את הדין".

אולם בעל שר"ת "שבט הלוי" (יר"ד ח"ה, סי' קנח) נשאל אם מותר לכתוב ספר תורה בדפוס, והשיב:

וכבודו נגע ברמז עניין הדפסה, אי נחשב ככתיבה. והוא מחלוקת ישנה, כידוע כמבואר במג"א סר"ס ל"ב, ובע"ז יר"ד סר"ס רע"א ובכמה ספרי שר"ת אחרונים בזה. אבל כבר כתבתי בכמה מקומות שאין שום ספק שדפוס שלנו ע"י מכונות אלקטרי אין מקום להסתפק שיהיה נחשב כתיבה, דעד כאן לא חששו הגדולים לספק כתיבה רק בימיהם, שכידוע היו עושים הדפסה ביד, והספק רק כיון שאינו מצויר צורת האות בכתיבה אלא דרך דפוס, ומכל מקום הוא כתיבה אדם בכח ראשון; מה שאין כן בזמנינו, שכל הדפוסים אינם הולכים דרך כתיבת אדם פשיטא דלא נחשב כתיבה להכשיר במה שדינו להיות ספר תורה או תפילין ומזוזות (יר"ד, סי' קנח).

הפיסקה הזו נוגעת בענינה האם מותר לכתוב ס"ת בדפוס, ובענין זה הוא פוסק ש"פשיטא דלא נחשב כתיבה להכשיר במה שדינו להיות ס"ת או תפילין ומזוזות אבל מודה ש"דפוס שלנו אין מקום להסתפק שיהא נחשב ככתיבה" (לענין שאר כתבי קודש).

בעל ה"אבני נזר" (יר"ד, סי' שעה) ממשיך את הקו ההלכתי של הפוסקים לפניו, ואומר:

חלילה לנו לנהוג קלות ובזיון בכתב עצמו, דסוף-סוף כתבי הקודש הם, ולא גרע מתשמישי קדושה דנגזין. ועוד נראה, שאף אם תמצי לומר מדאין מטמא את הידים אין בהם קדושה כלל, מכל מקום בזה"ז יש בהם קדושה גמורה. והביא ראיה מדמצילין אותם בזה"ז מפני הדליקה². וכתב עוד שם דבזה"ז יש בהם קדושה חמורה. ולכאורה נראה ממרוצת דבריו דבזה"ז מטמאין את הידים כיון דיש בהם קדושה חמורה, וכמ"ש לעיל מינה, דהא בהא תליא.

אמנם יש פוסקים המביעים דעה הפוכה לקודמיהם. בשר"ת "משאת בנימין" כתב

(מצוטט בשר"ת "אבני נזר", שם):

והנה ראיתי לתשובת משאת בנימין סימן ק', וז"ל: דבשאר ספרים [כוונתו על ספרים הנדפסים, עיי"ש] חוץ מתפילין ומזוזות וספר תורה, אף הכתב אינו קדוש. והביא ראיה מתוספתא דברכות: "אעפ"י שיש בהן מאותיות השם ומעניינות הרבה של תורה, אינן מטמאין את הידים", ומדלא מטמא את הידים שמע מינה דלית בהם קדושה (סי' ק).

וב"משנה הלכות" (ח"ד, קנט), ביחס לשאלה אם ניתן להיכנס לשירותים כאשר דף קודש מונח בכיסו, כתב:

ועיין מג"א סי' ל"ב סקנ"ו (ומשאת בנימין סי' צ"ט), גם כי מלאכת הפאטאגראפיה גרע מדפוס. מכל מקום העלה דאין להקל, אלא אם כן מניחו בתוך כיס הבגד, עיין שם (ד, קנט).

כלומר: הוא מביע דעתו שצילום גרוע מדפוס לעניין קדושת כתבי הקודש. לאחר שראינו את דעות הפוסקים השונות בעניין קדושת כתבי הקודש המודפסים והמצולמים, ניגש להבנת הסברה למיחזור.

ח. הסברה למיחזור

ר' משה פיינשטיין (ח"ד, טט) מסביר את ההבדל שבין קדושות התושב"ע והתושב"כ:

אבל הספרים ליכא שום מצוה מצד הכתיבה עצמה, אלא מצד מצות הלימוד, שתורה שבכתב שאיכא חיוב הלימוד דוקא בכתובים כדן, ראו חכמים שהוא דבר שלא יוכלו הרוב ללמוד מספר תורה והנביאים והכתובים שנכתבו כדן, והתירו משום "עת לעשות לה", לכתוב בספרים כרוכים על הניר ללמד בהם. וגם מצד מצות לימוד תורה שבע"פ, שכמעט לא היה אפשר לרוב היותר גדול בעל פה, התירו לכתוב תורה שבע"פ, שנמצא שכל המצוה דכתיבת הספרים הוא רק בשביל הלימוד, שבלא עניין הלימוד - אדרבה, היה זה דבר איסור תורה שבכתב, שלא הוכשר אלא בכתב אשורית על הספר ובדיו, ודוקא ספרים שלמים. ותורה שבע"פ לא הותר לכתוב כלל, ודוקא מצד הלימוד שהתירו לכתוב איכא ממילא מצוה גם בכתיבתן, דהרי זה עושה שיוכל לקיים מצות הלימוד. ואם כן ודאי גם הקדושה שנעשה על ספרים אלו הוא נמי מצד שנעשו ללמוד בהם דוקא. וממילא כשלא שייך שוב ללמוד בהם, הרי יש לנו לומר דאזלא קדושתיה. ולענין זה לא שייך מעלה אף בנשאר שורות שלימות, דודאי למי שרוצה ללמוד לא שייך ללמוד במקצת דף, וכל שכן שלא שייך ללמוד בנשאר חצי מדיבור תוספת וחצי מדיבור אחד מרשב"א ורמב"ן וכדומה. ויש גם לומר יותר מזה, דאף באיכא דף שלם מהגמרא, באופן ששייך שם ללמד אף סוגיא שלימה ואיזה דיבורים שלימים מתוס' ורשב"א וכדומה, מאחר שעל כל פנים לא ימצא שום אדם שיקח את הדף היחידי או שני דפים ללמוד בהם, אף שאם ח"ו לא היה שום גמרא אחרת היה לומד מאלו דפין היחידים, אבל הא ב"ה שליכא מציאות כזה.

ר' משה פיינשטיין מסביר את ההבדל שבין קדושת ספרים (תושב"ע) לבין תורה שבכתב. קדושת תורה שבכתב נובעת מצד הכתיבה עצמה, וקדושת תושב"ע נובעת מעצם הלימוד, היות שעל סמך תקנת "עת לעשות לה" התאפשר לכתוב ספרים; והואיל וקדושת ספרים נובעת מהתקנה שנתקנה לצורך לימוד (- החשש שתשתכח תורה מישראל), ברור שאם אף אדם לא ילמד בספרים, בגלל מצבם הבלוי - "יש לנו לומר דאזלא קדושתיה", ואין לחייב אף גניזה. כלומר: קדושת ספרי

תושב"ע נובעת אך ורק מחמת הצורך ללמוד בספרים אלו. לכן ברגע שהצורך בספר כלשהו מסתיים, מחמת התבלותו, ממילא פוקעת קדושה הספר, ומעמדו חוזר למצב שלפני תקנת "עת לעשות לה". מצב זה מבטל את קיום הספר בעולם.

המציאות האנושית מראה, שברגע שספר התבלה, למרות שישנם עדיין דפים חדשים - לא קורעים את הדפים החדשים ע"מ ללמוד מהם, אלא גונזים את כל הספר. לדוגמה: אם גמרא בלטה ודפי הראשונים המובאים בסוף הגמ' עודם חדשים - אף אדם לא תולש את הדפים על מנת ללמוד מהם. יוצא מדברי הגרי"מ פיינשטיין, שאותם דפים חדשים (יחסית) נדפסו מראש לאיבוד (או גניזה) וגם אותם מותר למחזר.

בפרק הבא נעסוק בשאלה: האם התנייה לפני הדפסת כתבי הקודש תשנה את מעמד הכתבים בסיום ההשתמשות בהם?

ט. האם התנייה מועילה למיחזור

וקלף המעובד לשם תפילין אסור לכתוב עליו דברי חול, דהזמנה כי האי גוונא, לגוף הקדושה, מילתא היא (א"ר"ח מב, ג).

מיהו אם התחיל לכתוב על הקלף סת"ם או שאר כתבי הקודש, אפילו על הנייר, אסור לכתוב אחר כך עליו דברי חול לכולי עלמא, שזה עשה מעשה של גוף הקדושה, ואפילו תנאי לו מהני בזה (מ"ב סק"ג).

המ"ב מזכיר את עניין ההזמנה לקדושה, והשאלה היא: האם לאחר שיועד חפץ לקדושה ניתן לשנות את יעודו, לפני שהתחילו להשתמש בו. בעניין זה אומר המ"ב, שאפילו התנייה מוקדמת בתפילין לא תועיל לשנות את יעוד הקלף. אולם בעל ה"עין יצחק" חולק על המ"ב, וכך הוא כותב:

נחזור לענייננו, דעל פי מה שנתבאר לעיל, דדעתי מסכמת לצוות להבעלים שיתנו מקודם הדפסת הקורעקטין (הגהות) שאינם בכתב אשורית, כיון שאין האזכרות כתובים בהם כדינם, דיתנו פירוש שלא יחול עליהם קדושת כתבי קודש כלל. ואז מותר לשורפן באם שקשה לגונזן מחמת ריבוי הכתבי קודש, וגונבין אותן מן הבה"ק וכמש"כ כת"ר, ויכולין לבוא לידי בזיון ח"ו, וכעין השאלה המבואר בשבות יעקב, ח"ג סי' י' ובכנסת יחזקאל סי' לז. אז יש להתיר לשרוף להקורעקטין. ומן הראוי לעשות זה ע"י קטן, וכעין שראיתי כזה בפ"ת ליר"ד, סי' רעו ס"ק יט, בשם תשובה אחת. ויותר טוב ע"י א"י (-אינו יהודי) קטן, וכעין הא דשבת (דף קלט) וביר"ד סי' רצו סעיף סט. וכבר כתבתי לעיל דעיקר שריפת כתבי קודש אינן אלא מדרבנן (א"ר"ח, ה).

כלומר: המדפיס גליונות לצורך הגהות ולא ללמוד מהם, טוב שיתנה בפירוש קודם הדפסתם שלא תחול עליהם קדושת כתבי הקודש, ואז מותר לשורפם, כי שריפת כתבי הקודש שאינם בהם אזכרות אינו אלא מדרבנן, ולרבנן מועיל תנאי.

האיסור לשרוף כתבי הקודש הוא רק לאחר שנכתבו בקדושה, וממילא כאשר מתנה לפני כתיבת הספריח שלא תחול עליהם קדושה - הקדושה שחלה עליהם מעצם כתיבתם היא זמנית, ופוקעת לאחר השימוש בהם. על כן ניתן לשרפם.

י. הלכה למעשה

בתשובה לחתנו, מודה הגר"מ פיינשטיין, שלהניח כתבי קודש בתיבת מיחזור נחשב כאיבוד בידיים ממש, למרות שהן מפונות רק לאחר זמן:

אף שמסתבר שליכא קדושה על הספרים מתורה שבע"פ כשבלו ונקרעו, שברור שלא ילמדו בהם, וליכא שם שמות כתובים ואין להצריך גניזה כדבארתי, אסור לאבדם ביד, מהא דרבי; אבל כיון שליכא קדושה כלל, שהאיסור הוא רק מסברא דרבי הוא רק באיבוד בידיים ממש, שפשוט גם לסתם אינשי שהוא איבוד בידיים, ולא בהבאה והנחה למקום שיתאבדו, שאף שהוא גם כן בחשיבות איסור בידיים שאסור מן התורה בכה"ק ממש, אף בפסולין ובבלויין וכן בשמות אף שנכתבו שלא במקומן כדבארתי, ליכא איסור זה בספרים דתורה שבע"פ כשליכא שמות, שהוא כמעט בכל הספרים, אף במשניות וגמרות, חוץ ממקומות ידועים, שיהיה מותר להניח בהכלים שנותנין שם הניירות שיקחו משם להמקום שימחקו ויאבדו שם את הכתב. אבל הסידורים וכן תורה שבכתב שאיכא שמות - אסור.

כל זה כתבתי לפי שיטתי, שהיא לדעתי מוכרחת, שלהניח בכל מקום שיאבד, אף אחר הרבה זמן ואף שהאיבוד אחר זמן יהיה ע"י מעשה אחרים, הוא מעשה בידיים ממש, אך איכא חילוק בדברים שליכא קדושה וא"צ אף גניזה, שאיכא איסור חדש דרבי, שהוא מסברא איכא חילוק בזה, כדלעיל...

ולעניין מעשה, הוא ברור אצלי כמו שכתבתי, ויש לאסור בחומשים וספרי תנ"ך שבהם נמצאים שמות, וכן סידורים מאלו שמדפיסים בשמות ממש. אבל מהספרים שבתורה שבע"פ שהם משניות וגמרות משני התלמודים וכל ספרי רבותינו הראשונים והאחרונים והספרים הנדפסים מחכמי הזמן וכל הירחונים כשנקרעו ולא שייך שילמדו ויעיינו בהם, ואף ששייך שילמדו בהם לפעמים, אך ברור בלא ילמדו ולא יעיינו בהם כאיזה דפים שלמים - נמי מותר. אבל לעשות כן למעשה, תדבר בזה עם עוד גדולי פוסקים בא"י וגם מגדולי ראשי ישיבה וגם עם גדולי תורה והוראה מעדה החרדית ומספרדים (א"ח ד, לט).

הערה: בסוף דבריו הוא כותב תשובה שאיננה אופיינית לדרך פסיקתו. הוא מודה שמותר למחזר, מהטעמים שהסברנו לעיל (עייין בפרק העוסק בסברא למיחזור), אך בשביל לעשות כן למעשה הוא מצריך הסכמה רחבה של גדולי הפוסקים בארץ. ה"אבני נזר" ממשיך את גישתו של הגר"מ פיינשטיין:

כיון שהגמרות הם רק תשמיש קדושה, כשקושר בהם גמרות הרי הם תשמיש דתשמיש, דאפילו קדושה קלה לא הוי. מיהו לדעת ה"טז והמג"א, דהגמ' משום שעשוין ללמוד בהם חשובין גוף קדושה, י"ל שדומה לדין ה"טז דהחילוק שחילק

הפרמ"ג בין תשמישי קדושה לגוף קדושה, היינו דבשלמא משמשים שכאינו ראוי לשמש חשוב שאינו ראוי לקדושה חמורה, אבל גוף הקדושה אף שאינו ראוי לקרות בה הרי קדושתה בעצמותה, ולעולם חשובה ראוי לקדושה חמורה. וכל זה בספרי תנ"ך. אבל גמ', שקדושתם רק משום שראויים ללמוד בהם, וכשאינו ראוי עוד ללמוד חשיב שאינו ראוי לקדושה חמורה, שוב מותר לכוון בהם ספרים שעומדים ללמוד בהם, ויהיה תשמיש קדושה חמורה, כיון שהגמ' שעומדים לקרות בהם חשובים גוף קדושה להט"ז והמג"א (ירד, שני, סק"ב).

גם ה"אבני נזר" מדבר על פקיעת הקדושה מהספרים, ואף הוא מחלק בין ספרי תנ"ך, שלעולם נחשבים כקדושה חמורה, לבין תושבע"פ, כמו גמרות, שקדושתם היא רק משום שראויים ללמוד בהם, וממילא כאשר אינו ראוי עוד ללמוד בהם חשוב שאינו ראוי לקדושה חמורה, ו"שוב מותר לכוון בהם ספרים שעומדים ללמוד בהם, ויהיו תשמיש קדושה חמורה".

אמנם האבנ"ז לא מדבר על מיחזור, אך מבחינה מסוימת יש בפסיקתו הכשר להשתמש בספר שבלה לתשמיש בזיון (כריכת ספרים אחרים).
וכן בעל "מנחת הקומץ" (אר"ח, יב, בסוף דבריו) מיקל, ובדבריו נמצאות רמות שונות של פעולות, בהתאם למצב ולפוסק ההלכה:

ולדעתי הוא הנכון לברר מתוך העלים השונים את מכתבי קדושה, וההוצאה תעלה לו בשכר הריוח בזה שיעשה מן השאר נייר וטקטורה ובמעט העלין מדברי קדושה יעשה כדינא, אן יהיה אפשר לגונזן בביהכ"ס או בתיבה בביה"ק, וזה היה נכון מאוד, כמו שנהגו אבותינו הקדושים נ"ע, ולא לעשות קולא בכתבי הקודש ובשמות הקדושים. אך אם אי אפשר, עכ"פ יעשה כמו שכתב השבר"י, לשרפם מעט מעט ולגנוז האפר בכלי חרס, ואז אין צריך לזה שטח גדול, לא להשריפה ולא להגניזה. ואם אי אפשר כנזכר לעיל, על כל פנים ישוף כולם מעט מעט, ונכון לשרפם על ידי אינו יהודי, ולא יעשה בידיים ממש. ואף שגם זה קשה בעיני, נסמוך על השבות יעקב והבית יצחק, וכאשר כתבתי דאתריה דמר הוא. אבל לא להקל וליתנן למים, ואם ימצא מי שיש לו כוחא דהתירא להתיר גם בזה יוכל לסמוך עליו. אבל מאתי לא תצא ההוראה בזה.

מנחת הקומץ מדבר על דפי הגהות שאי אפשר לגונזם. הוא מסתמך על דברי שו"ת "שבות יעקב" להתיר לשרוף (ולגנוז את האפר). אולם להקל וליתנן במים (-צורת המיחזור) הוא אוסר, למרות שמגלה דעתו שיכול לסמוך גם על מי שמתיר בזה.

לעומת הפוסקים הקודמים, כותב המ"ב:

"ספר תורה שבלה גונזין אותו - והוא הדין שאר ספרים שבלו שצריך לגונזן, ואסור לשרופן, אע"ג דכוונתו שלא יבוא לידי בזיון" (קנז, סק"ה).

מדברי המ"ב נלמד שגם מיחזור ודומיו אסורים.

וה"מנחת יצחק" (ח"א יח, סק"כ) כתב:

למסור כתבי הקודש לעשותן פנים חדשות, ח"ו לעשות כן שאין בזיון גדול מזה.

סיכום

תורה שבכתב לכ"ע אסור למחזר, וכן תושבע"פ עם אזכרות שם השם המפורשות. לכן סידורים, לדוגמא, אסורים במיחזור. לעניין תורה שבעל פה: לדעת האוסרים - מיחזור כתבי קודש הן בכלל איבוד, ונאסר מדאורייתא או דרבנן. לדעת המתירים - כתבי תושבע"פ מודפסים רק מתוקף תקנת רבנן - "עת לעשות לה' " - וברגע שמסתיים שימושם פוקעת הקדושה מהם וניתן למחזרם³.

3. הערה: בעיר כפר-סבא התמלא מקום הגניזה, ורב העיר, הרב פנחס יעקב שיר, פסק שניתן להניח את עלוני השבת למיניהם בתיבות המיחזור המיועדות לעיתונים. הרב שיר הסתמך בפסיקתו על דעת הגר"מ פיינשטיין ועל דעת ה"אבני נזר".